

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 6, p. 105-117, December 2012

**YALAN HABERLERDEN GERÇEK HABERLERE: BASINDA
ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜ**
FROM FAKE NEWS TO THE REAL NEWS: THE DEATH OF ATATURK IN PRESS

Yrd. Doç. Dr. Serkan YAZICI

Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Yrd. Doç. Dr. M. Bilal ÇELİK

Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Abstract

The news published throughout the world after the death of Mustafa Kemal Atatürk reveals the effect of him on his contemporaries. In addition to the real news on someone, fake news on her/him can also give an opinion on this person's value on the global scale. As from the World War I, Mustafa Kemal Atatürk has been mentioned in thousands of real and unreal news. The real or real-like news related to him predominantly included military success and efforts; after 19 May 1919, it included the political and military efforts of an Ottoman Pasha who was insubordinate to the Sultan and great powers of the time. The essential part of the unreal news has been about that he died many years before 1938, the real death year of him, or was killed or had malignant disease problems. Especially, in a period like the National Struggle, it is obvious to create a staggering effect the death of someone who was the pioneer of this movement and take a principal role within it. Comprehensive academic researches which are made on the newspapers of that period show that these newspapers were in pursuit to increase their daily circulations as doing such sensational news. This study focuses on the news that was published on his health, living capacity and the results posed by his health problems within all this press literature. From Turkey to the USA, it takes attention that his living status, before some groundless death news, after some fatal diseases emerged, has been an interest area in these news which has been met frequently since 1920.

Keywords: Atatürk, the death of Atatürk, Fake News, Press

Öz

Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünün ardından tüm dünya basınında çıkan haberler, onun çağdaşları arasında yarattığı etkiyi ortaya koymaktadır. Bir kişi hakkında yapılan doğru haberler kadar yalan haberler de onun küresel anlamda taşıdığı değer hakkında fikir verebilir. Mustafa Kemal Atatürk, I. Dünya Savaşı'ndan itibaren binlerce gerçek ve gerçek dışı habere konu olmuştur. Kendisiyle ilgili gerçek ya da gerçeğe yakın haberler ağırlıklı olarak savaş yıllarında askerî başarı ve gayretlerini, 19 Mayıs 1919 sonrasında ise Padişahın ve devrin büyük devletlerinin isteklerine isyan eden bir Osmanlı Paşasının siyasi ve askerî faaliyetlerini içerir. Gerçek dışı haberlerin önemli bir kısmı onun gerçek vefat yılı olan 1938'den yıllar önce öldüğüne, öldürüldüğüne veya ölümcül sağlık sorunlarına sahip olduğuna ilişkindir. Özellikle Kurtuluş Savaşı gibi bir dönemde o hareketi başlatan ve içinde başat bir rol üstlenen birinin hayatını kaybetmesinin derece sarsıcı bir etki yaratacağı açıktır. Dönemin gazeteleri üzerine yapılan derinlikli akademik incelemeler bazı yayın organlarının bu tür sansasyonel haberler yaparak günlük tirajlarını artırmanın cazibesine kapıldıklarını göstermektedir. Bu çalışmada tüm bu basın yayın külliyesi içinde Mustafa Kemal Atatürk'ün sağlığı, hayati durumu ve sağlık sorunlarının yaratacağı sonuçlar ile ilgili haberler üzerine yoğunlaşmıştır. 1920'lerden itibaren sıklıkla karşılaşılan bu haberlerde onun yaşam durumu önce bazı asılsız ölüm haberleri daha sonra ise ağır hastalıklar geçirdiğine dair bir seyir izlemekle birlikte Türkiye'den ABD'ye ilgi duyulan bir konu olarak göze çarpmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Atatürk'ün Ölümü, Yalan Haber, Basın

Mustafa Kemal Atatürk, önce Anafartalar kahramanı olarak, daha sonra da Millî Mücadele'nin ilk günlerinden itibaren bir başkaldırının sembolü olarak basında ilgi duyulan bir karakter olagelmişti. I. Dünya Savaşı yıllarında ilk önce o “*Türk ulusal direnişinin isyancı generali*”, daha sonra da aynı direnişin kahramanı olarak sıklıkla Batılı gazetelerin sütunlarında boy göstermişti. 1919 yılının yaz aylarından yaşamını yitirdiği 1938 Kasım'na kadar dünyanın dört bir yanındaki gazetelerde Mustafa Kemal Atatürk hakkında sayısız haber bulmak mümkündür. Fakat doğal olarak ölümü ile ilgili haberlerin yapıldığı 1938 sonbaharı onunla ilgili haberlerin en yoğun ve kapsamlı olduğu dönemdir. Bu haberler onun askerî-politik biyografisinin binlerce farklı versiyonunu, onunla ilgili anı ve yorumları, reformları ve icraatları hakkında yapılan tartışmaları da içererek geniş bir külliye oluşturur.

1919 Temmuzunda Osmanlı Devleti'ne başkaldıran bir general olarak Batı basınının ilgisini çeken Mustafa Kemal, ünü ülke sınırlarını henüz aşmamış biri olarak dünyada henüz oldukça az tanınıyordu. Takip eden bir yıl içinde o, her ne kadar stratejisini türlü zorluklara rağmen sürdürdüyse de Batı kamuoyunun gözünde, başarıya ulaşma şansı oldukça zayıf bir milliyetçi inisiyatifin lideriydi. Mütareke günlerinin İstanbul'unda Mustafa Kemal ile tanışan M. Maurice Prax'ın izlenimleri 20 Ocak 1921'de Fransız *La Croix* gazetesinde yer almıştı. Prax'ın genel anlamda “*tanımıyoruz*” dediği Mustafa Kemal, birkaç yıl önce mütareke döneminde ilk tanıdığı anda kendisinde fanatik biri olmaktan uzak, sade bir asker izlenimi bırakmıştı.¹ Ancak Millî Mücadele'de dengeler değiştiğinde Mustafa Kemal'in Batı basınındaki imajı da değişime uğradı. Sakarya Meydan Muharebesi'nde elde edilen başarının ardından Batı basınında Türklerin sadece askerî zaferlerle değil, Ankara'da kurdukları yeni seküler devlet kurumları ve güçlü kabineleriyle milletler ailesindeki yerlerini almaya aday oldukları telaffuz edilmeye başladı. Mustafa Kemal de bu gazetelere göre tüm bu gelişimin lokomotifiydi.²

Bu koşullar altında daha fazla ciddiye alınan bir politik karakter haline gelen Kemal Paşa ile ilgili bazı asparagas haberler bile ortaya çıkmaya başladı. Bu haberlerin en

¹ *La Croix*, 20 Ocak 1921, s. 3.

² Clair Price, “Kemal Pasha's Rule”, *New York Times*, 30 Ekim 1921, s. 81.

ilginçlerinden biri de daha 1920'lerde kaleme alınan onun ölümü ile ilgili haberlerdi. *Chicago Daily Tribune* gazetesi 15 Ocak 1922'de İstanbul'dan gelen bir telgrafa dayanarak "Mustafa Kemal Öldürüldü mü?" sorusunu soruyordu (EK-1). Mustafa Kemal'in ölüp ölmediğinin şaibeli olmasının yanı sıra haberde kullanılan resmin ona ait olduğu da şüpheliydi. Haberde yaşamını yitirmiş bir millî kahramanın hatrasını yaşatmak istercesine epik bir dil tercih edilmişti. Ölümü ile ilgili detayların verilmediği haberde uzunca bir Atatürk biyografisi yer alıyordu. Onu anlatan satırlar içinde Çanakkale'de yükselişe geçen askerî kariyeri, ortalama bir Türk ailesinde doğmasına rağmen bir Parisli kadar iyi Fransızca konuştuğu gibi bilgiler yer almaktaydı. Biyografik bilgilerin verildiği bu kısım bazı yanlışlar içermekteydi. Habere göre Mustafa Kemal 1908'de bir Jön Türk olarak iki alay askerle İstanbul'a yürümüştü. Burada büyük olasılıkla kastedilen onun 13 Nisan 1909'da gerçekleşen 31 Mart Vakası'ndaki Kurmay Başkanlık rolüdür. Yazı Paşanın, İstanbul'dan Sivas'a müfettiş olarak gönderildiği gibi bazı hatalarla sürüp gitmektedir.³

İlginç olan –oldukça sorunlu içeriğiyle- büyük ölçüde uydurma bir haber olarak göze çarpan bu yazının asparagas olarak kalmamasıydı.⁴ Bir hafta sonra bir başka gazete bu haberden yola çıkarak yeni bir sansasyon yarattı. 22 Ocak 1922 tarihli *New York Times* gazetesinde yer alan ikinci haber daha da hacimliydı. Üstelik Mustafa Kemal'in nasıl öldürüldüğüne dair bazı detaylar da habere eklenmişti. Gazeteye göre Paşa bir katilin ellerinde can vermişti. Haber "Eğer Kemal ölmüşse Türkler için bir kaos yakın gözüküyor" başlığını taşıyordu (EK-2). Hemen altında ise o günlerde Türkiye'den henüz dönmüş olan Robert Kolej öğretmenlerinden ve Amerikan Levant Ticaret Odası sekreteri Laurence Moore'un yorumlarına yer verilmekteydi. Onun sözlerinden başlığa taşınan diğer ifade şöyleydi: "O Türklere milli bir ideal veren ilk isimdi". Bu haberde kullanılan dil tıpkı *Chicago Daily Tribune* gazetesinde olduğu gibi ölüm haberini kabul etmiş görünüyordu. Başlıklardan sonra yazılanlar adeta Mustafa Kemal'e yakılmış İngilizce bir ağıt gibiydi. Kariyeri önceki habere oranla daha doğru bilgilerle anlatılmıştı. Çanakkale'de yaptığı kritik savunma ile İngilizlere İstanbul yolunu kapadığı ve adamları için idolleştiği, Moore'un ağzından aktarılıyordu. Bir asker olarak ortalama bir Amerikalının hayallerinin çok ötesinde bir general olmasının yanı sıra fiziksel olarak da daha çok Avrupalı gibiydi. Batı'da akla gelen Türk tipinin aksine sarı saçlı, beyaz tenli ve kararlı bakan mavi gözlere sahipti. Moore'a göre etrafındaki isimler de bir o kadar göz kamaştırıyordu: Kendisinden sonraki en büyük askerî gücün komutanı Kazım Karabekir, İsmet, Refet, Fevzi ve Rauf Paşalar... Moore'un yorumları içerisinde en dikkat çekici olanı ise Mustafa Kemal'in ölümünün İtilaf Devletleri için de üzücü olacağıydı. O Türkleri bir arada tutan önemli bir gücü ve iyi ilişkiler kurulması halinde Boğazlar için Bolşevik tehlikesini engelleyebilirdi. Ama eğer ölmüşse İngiltere ve Fransa'nın düşünmesi gereken çok şey vardı.⁵

Şüphesiz bu iki asılsız haberin kaynağı ve neden böyle haberler yapıldığına dair onlarca soru sorulabilir. Ancak en basit haliyle bu haberlerin Amerikan sansasyonel habercilik kültürünün ötesinde bir anlam taşıdığı söylenebilir. Bu haberlerin yayılma nedenleri arasında haberlerde de söz edildiği gibi henüz sürmekte olan Millî Mücadele'yi sekteye uğratma düşüncesi akla gelen ihtimaller arasındadır. Geçici bir süre Türkiye'nin ya da Mustafa

³ *Chicago Daily Tribune*, 15 Ocak 1922, s. 4; *New York Times*, 15 Ocak 1922, s. 18.

⁴ *New York Times* gazetesinde yaklaşık bir yıl önce de Atina kaynaklı bir haberde Mustafa Kemal'e yönelik başarısız bir suikast girişiminden söz edilmektedir. Bkz. *New York Times*, "Fires at Mustapha Kemal", 21 Ocak 1921.

⁵ *New York Times*, 22 Ocak 1922, s. 26.

Kemal'in düşmanlarına bir ölçüde motivasyon sağlayacak bu haberlerden bir fayda elde edilip edilemeyeceğini kestirmek güçtür. Takip eden günlerde Amerikan gazetelerinde yanlış oldukları kolaylıkla sınınan bu haberlerle ilgili her hangi bir tekzip yapılmadan onunla ilgili gerçeğe daha yakın haberlere devam edilmiştir.

Uydurma haberlerden gerçek haberlere geçilecek olursa, Batı dünyasında Mustafa Kemal'in sağlık durumunun mütemadiyen haber konusu olduğu görülmektedir. Her ne kadar *Punch* gibi bazı mizah dergileri Mustafa Kemal'in önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ndeki demokratik durumu alay konusu yapsalar da artık genç Türk devleti dünya siyasetinin bir aktörü konumundadır.⁶ Mustafa Kemal de o "geminin kaptanı" olarak daha sık haber olmaktadır. Bu yıllarda Türkiye kamuoyuna fazla duyurulmamaya çalışılan Mustafa Kemal Paşa'nın ilk kalp krizi ya da spazmı da 1923 Kasım'ında İngiliz gazetelerine yansımıştı. *The Times* gazetesi *Reuter* kaynaklı haberi ana hatlarıyla vermişti.⁷ Ancak *The Manchester Guardian*'ın haberi biraz daha detaylıydı. Habere göre köşkün bir odasında Mustafa Kemal başka bir odasında ise eşi Latife Hanım zatürre nedeniyle yatmaktaydı. Bu günlerde İsmet Paşa da kabine üyeleriyle toplantılarını burada yapıyordu.⁸

Ancak yabancı basında Mustafa Kemal Paşa'nın sağlığını kaybettiğine dair dedikodular ve asılsız haberlerin ardı arkası hiç kesilmedi. 22 Şubat 1928 tarihli *The Times* gazetesinde yer alan bir haberde, gazetenin Ankara muhabiri bazı Avrupa gazetelerinde yer alan haberlerin aksine "Gazi Paşa'nın gayet sağlıklı olduğunu bildiriyordu. Muhabire göre asılsız haberlerde söylenen "tehlükeli bir hastalığın pençesinde baygın yatması" bir tarafa, Mustafa Kemal zihinsel ve bedensel formunun üst seviyesinde olmanın tadını çıkarıyordu. Muhabir, bizzat görüştüğü Mustafa Kemal Paşa'nın, günlerini devlet işlerini gördüğü Çankaya'da ve dinlenmek için gittiği çiftliğinde geçirdiğini kaydediyordu.⁹

1929 Ağustosunda da yine benzer bir dedikodu dalgası Avrupa'ya ulaşmıştı. Bu yeni söylentilere göre Paşa felç olmuş, el ve ayaklarını kullanamaz duruma gelmişti. *The Manchester Guardian* gazetesinde yer alan habere göre, Mustafa Kemal de artık bu dedikodulara şiddetli tepkiler göstermeye başlamıştı. Paris Elçisi Fethi Bey'in Boğaz sırtlarındaki evinde akşam yemeğine davetli olduğu sırada kalabalık bir halk kitlesi toplanmış ve bu haberleri protesto etmişti. Mustafa Kemal de balkona çıkarak halka seslenmişti. Daha önce de Ankara'dan ayrıldığında öldüğü ya da felç olduğu şeklinde dedikoduların yayıldığını bildiren Paşa, sözlerine şöyle devam ediyordu:

"...Bakınız, gayet sağlıklıyım. Gördüğümüz tüm yurttaşlarımıza hayatını sizlerin geleceğine adanmış bu adamın sağlığının yerinde olduğunu ve daha uzun seneler sizin için çalışacağını söyleyiniz. Yeni rejimimiz idaresindeki Türk milletinin dünyanın en saygın ulusları arasına girdiğini görmeden ölemem..."¹⁰

Aynı haber ve nutkun biraz daha geniş bir versiyonu on iki gün sonra *The Times* gazetesinde de yer almıştı. Mustafa Kemal'in en unutulmayan vecizelerinden birisi olan "Beni görmek demek, mutlaka yüzümü görmek demek değildir; benim fikirlerimi, benim duygularımı anlıyorsanız ve hissediyorsanız, bu yeterlidir" ifadeleri de bu konuşma içerisinde yer alıyordu. Konuşmasının bitiş cümleleri arasında "benim kuvvetimin kaynağı benim size, sizin de bana

⁶ Bu karikatürde, Mustafa Kemal'den "Multiple Dictator" olarak söz ediliyordu. Mizah dergisinde, XV veya XVI. yüzyıllara özgü bir gemici kıyafetiyle dümen başında resmedilen Mustafa Kemal şöyle seslenmekteydi: "Ben bu geminin hem birinci hem de ikinci kaptanıyım, hem açsısı hem de tayfasıyım". Bkz. *Punch or the London Charivari*, 7 Kasım 1923.

⁷ *The Times*, 12 Kasım 1923, s. 11.

⁸ *The Manchester Guardian*, 12 Kasım 1923, s. 7.

⁹ *The Times*, 22 Şubat 1928, s. 13.

¹⁰ *The Manchester Guardian*, 12 Ağustos 1929, s. 7.

duyduğunuz sevgidir” şeklinde duygusal sözler de bulunmaktaydı. Gazete genel itibariyle görsellere ayırdığı on dördüncü sayfasında Mustafa Kemal’in az bilinen bir resmine yer vermiş, fotoğrafın altına da “geçen hafta sağlığını kaybettiği iddialarına bir konuşma ile cevap veren Gazi Paşa İstanbul’a vardı” şeklinde bir duyuruda bulunmuştu.¹¹

Esas itibariyle Mustafa Kemal Paşa, çocukluğunda ağır hastalıklar geçirmiş, 1911 yılında Trablusgarb Savaşı esnasında gözüne sıçrayan kireç taşı ile 1918 yılına kadar yaşamıştı. 1911’den 1922’ye kadar neredeyse hayatının 10 yılını cephelerde geçiren Atatürk, çok kuvvetli bir bünyeye sahip değildi. Bir de bunlara aşırı derecede tükettiği kahve ve sigara dâhil olmak üzere bazı alışkanlıkları eklendiğinde daha kırılğan bir sağlık durumu ortaya çıkmaktaydı. 1928 ve 1929 yılları arasında Batı basınında ortaya çıkan asılsız haberlerin belki de ilham kaynağı 22 Mayıs 1927’de akşam saatlerinde “Atatürk’ün göğsünde ve sol kolunda şiddetli bir ağrı ile seyreden bir koroner kalp spazmı geçirmesi ve bunun üç gün sonra tekrarlaması” olabilir. Daha önce de benzer rahatsızlıklar yaşayan Gazi için Berlin Tıp Fakültesi Dâhiliye Kliniği Direktörü Prof. Dr. Kraus ile Münih Tıp Fakültesi Dâhiliye Kliniği Direktörü Prof. Dr. Von Ronberg Ankara’ya davet edilmişlerdi. Ancak ciddi sağlık problemleri kendisini 1936 yılında geçirdiği zatürre de göz önünde bulundurulacak olursa bu yıllardan itibaren göstermeye başlıyordu.¹² Bu tarihten sonra “Büyük Gazi”nin sağlığının bozulduğunu anlatan haberler uydurmaca değildi.

The Times’ın attığı “Atatürk Çok Hasta” başlığı belki de her şeyi özetlemekteydi. Gazete, 1938 ilkbaharından itibaren Atatürk’ün rahatsızlığına dair ciddi kaynaklardan çeşitli bilgiler edinilmesine rağmen Fransız Doktor Fiessenger Ankara’ya gelene kadar resmî bir açıklama yapılmadığını belirtiyordu. Fransız doktorun kati istirahat tavsiyesi olmasına karşın kritik bir evreye giren Hatay meselesi için Mersin’e giden Atatürk’ün sağlığı iyice bozulmuştu.¹³ Ancak takip eden günlerde bazı nispi iyi haberlere de rastlamak mümkündü. Bir Amerikan gazetesi günlük sağlık raporundan alıntı yaparak 21 Ekim 1938’de Atatürk’ün nabız ve ateşinin normale dönmesi üzerine acilen İstanbul’a gelen kabine üyelerinin Ankara’ya geri döndüğünü bildiriyordu.¹⁴

Birkaç ay öncesinden itibaren basına yansıyan doktor raporları 10 Kasım öncesinde daha detaylı bir şekilde ve saatlik olarak kamuoyu ile paylaşılmaya başladı. Atatürk’ün hastalığı olan sirozun son altı ay içerisindeki inişli çıkışlı seyrinin artık son safhasında olduğu ve sekiz uzman gözetimindeki “bu önemli hastanın” şuurunun zaman zaman kapandığı yazılmaktaydı. Özellikle 8 Ekim’de saat 06:30 sularında geçirdiği ataklar hayati riski iyice artırmıştı.¹⁵ Bir gün öncesinde yaşanan hareketlilik de işlerin yolunda gitmediğinin göstergesiydi. Başbakan Celal Bayar, İstanbul’da veya bölgelerinde bulunan tüm milletvekillerini acil olarak Ankara’ya çağırılmıştı.¹⁶ Bu günlerdeki tüm gazete haberleri umutların giderek azaldığını göstermekteydi. “Atatürk Daha Zayıf; Çok Az Umut Kaldı” başlığı altında gelen kötü haberlerden halkın da son derece olumsuz etkilendiği

¹¹ *The Times*, 24 Ağustos 1929, s. 9, 14. *Hâkimiyet-i Milliye* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde de bu ve benzer ifadelerle bahsi geçen iddialar yanıtlanmıştı. Bkz. Filiz Paksoy, *1929 Yılı Türk Basınında Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal ve Türk İnkılâbı*, İstanbul Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2000, s. 12.

¹² Eren Akçiçek, “Atatürk’ün Sağlık Takvimi”, http://atailkuyg.ege.edu.tr/files/E_A-Ata_Saglik_T.pdf (07.08.2012).

¹³ *The Times*, 18 Ekim 1938, s. 14.

¹⁴ *New York Times*, 22 Ekim 1938, s. 9.

¹⁵ *New York Times*, 9 Kasım 1938, s. 19.

¹⁶ *Le Matin*, 10 Kasım 1938, s. 3.

kaydedilmekteydi. Sansasyonel haberlerden vazgeçmeyen Amerikan basını bir yandan da şüphe tohumları ekmeye devam etmekteydi. Gazetede yer alan ifadede, kimilerine göre, Atatürk, hali hazırda yaşamını yitirmişti ve uygun koşulların oluşması bekleniyordu. Bu nedenle ortaya çıkabilecek taşkınlıkları ve duygusal gösterileri kontrol altında tutabilmek amacıyla sokaklardaki polis devriyelerinin sayısı artırılmıştı.¹⁷

Ulusal basın da Atatürk'ün günlük sağlık raporlarını yayımlamaktaydı. Tedavisiyle meşgul olan sekiz doktorun verdiği 8 Ekim 1938 tarihli bir rapordaki ifadeler şöyleydi: “*Bugün saat 18:30’da hastalık birdenbire normal seyrinden çıkarak şiddetlenmiş ve sıhhi vaziyetleri yeniden ciddiyet kesbetmiştir. Hararet derecesi: 36,4, Nabız: Muntazam 100, Teneffüs: 22’dir.*”¹⁸ Bu haber ve raporlarla, büyük ölçüde halkı kaçınılmaz sona hazırlayan gazeteler arasında *Cumhuriyet* de sayılabilir. “*Büyük şefimizin sıhhati bütün ihtimamlara rağmen vahamete doğru seyrediyor*” manşetiyle çıkan gazete, saat 10:00, 20:00 ve 24:00’te hazırlanan sağlık raporları, nabız, şuur ve ateş gibi değerleri kamuoyuyla paylaşmıştı.¹⁹

Artık kamuoyu, büyük ölçüde her türlü kötü habere hazırlıklıydı. 10 Kasım günü boyunca kulaktan kulağa yayılan haberler ancak 11 Kasım 1938 tarihli gazetelerde doğrulanmıştı. Türkiye’nin ve dünyanın önde gelen gazeteleri ilk sayfalarında Mustafa Kemal Atatürk’ün ölüm haberini duyurdular. *Le Figaro* gazetesi “*Mustafa Kemal Öldü*” başlığının altında durumu “*Devlet Başkanının sarayının etrafında büyük bir kalabalık büyük bir duygu yoğunluğu içinde gözyaşı döküyor*” şeklinde tarif ediyordu. 1928-1933 yılları arasında Ankara’da görev yapmış olan Fransız diplomat Charles De Chambrun “*Mustafa Kemal’in Anısına*” başlıklı yazısında onun büyük zaferlerini tevazu içinde kendisine anlattığından söz ediyordu. Gazete ayrıca 6. sayfasında Adre Pogny tarafından yazılmış geniş bir biyografiye de yer vermişti.²⁰ “*Modern Türkiye’nin Kurucusu*” başlığıyla ölüm haberini veren İngiliz *The Times* gazetesi, onun vefatından dakikalar sonra başarısız bir intihar girişiminde bulunan yaveri Salih Bozok’tan da söz etmişti. Tüm yabancı gazeteler onun yaşamını, uzun uzun özellikle reformcu kişiliğini ön plana çıkartarak anlatıyordu. *The Times*, onu “*Asker, teşkilatçı ve yönetici*” olarak tanımladıktan sonra bir sayfa boyunca Türk-İngiliz çıkarlarının çatıştığı siyasal olaylar karşısında Atatürk’ün sağduyusu ile nasıl saygınlık kazandığını anlatmaktaydı.²¹ *The Irish Times* gazetesi de benzer bir şekilde savaşlarda elde ettiği zaferlerin üzerine diplomatik zaferler de eklediğine işaret etmekteydi. Gazete, özellikle Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile I. Dünya Savaşı’nda kaybedilenleri geri kazanan Türkiye’nin Avrupa siyasetinde belirleyici bir rol üstlendiğine dikkat çekmekteydi.²²

Sovyetlerden İngiliz Kralına, Fransa Cumhurbaşkanından İran Şahına kadar tüm dünya liderlerinden övgü dolu taziye mesajları gazete sayfalarını doldurmuştu. *Le Matin* Fransız Cumhurbaşkanı M. Albert Lebrun’ın “*...onun devri barışçıl yöntemlerle bir milletin birliğini sağladığı ve Fransız halkının sevgi ve saygısını kazandığı bir dönem olarak tarihe geçecektir*” sözlerine yer vermişti. Aynı gazete Adolf Hitler’in de taziye mesajını yayımlamıştı: “*Onun kaybı büyük bir komutan ve devlet adamının kaybıdır. Milletine ölümsüz bir eser bırakmıştır.*”²³ En ilginç olanlardan biri de Kurtuluş Savaşı’nda savaşılan “düşman” Yunanistan’daki törenlerdi. Bayrakların yarıya indirildiği ülkede, resmî ve askerî dairelerde

¹⁷ *New York Times*, 10 Kasım 1938, s. 12.

¹⁸ Bu raporu altında imzası bulunan Müdavi tabipler: Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp, Prof. Dr. Mim Kemal Öke, Dr. Nihat Reşat Belger, Müşavir tabipler: Prof. Dr. Akil Muhtar Özden, Prof. Dr. Hayrullah Diker, Prof. Dr. Süreyya H. Serter, Dr. M. Kamil Berk, Dr. Abrevaya Marmaralı. Bkz. *Ulus*, 9 Kasım 1938, s.1.

¹⁹ *Cumhuriyet*, 10 Kasım 1938, s. 1.

²⁰ *Le Figaro*, 11 Kasım 1939, s. 1, 6.

²¹ *The Times*, 11 Kasım 1938, s. 19.

²² *The Irish Times*, 11 Kasım 1938, s. 7.

²³ *Le Matin*, 11 Kasım 1938, s.2. Geniş bir Atatürk biyografisinin yanı sıra İsmet İnönü resmi ile çıkan bir başka Fransız gazete için bkz. *Le Petit Journal*, 11 Kasım 1938, s. 3.

merasimler düzenlendi. Yunan Başbakanı Metaxas, “Atatürk, sadece modern Türkiye’nin değil aynı zamanda Türk-Yunan barışının da mimarıdır” diyordu.²⁴ Macar Senato ve Parlamentosu, Mustafa Kemal’in vefatını takip eden günlerde bir oturumunu Atatürk’ü “tazim ve taziz” için ayırmıştı. Macar gazeteleri de “Macar-Türk Dostluğunun Büyük Amili” başlığı altında ona sayfalar ayırıyordu.²⁵

Öte yandan Batı basını yeni cumhurbaşkanının kim olacağı merakı sarmıştı. *New York Times* gazetesine göre bu cevapsız bir soruydu, zira tek adamlı –ya da gazetenin tabiriyle diktatoryal- rejimlerin en büyük sorunu sürdürülebilir devlet politikalarıydı. Bir Doğu imparatorluğunu gelişmiş bir devlete dönüştüren “Gazi”nin bu nedenle halefi yoktu. Yoruma bakılırsa bu tür rejimlerde denetim olmadığı gibi yönetimde devamlılık da olmazdı, hele bir de selef bir “deha” ise halef bulmak oldukça güçtü. Ancak, Anayasa’ya göre, Meclis Başkanı olan Abdülhalik Renda 10 Kasım 1938, 09.05 itibarıyla geçici devlet başkanı olmuştu. Fakat Atatürk’ün halefi olarak uzun süredir kamu hayatında boy göstermeyen eski Başbakan İsmet İnönü işaret edilmekteydi.²⁶ Daha ilk günden Atatürk’ün ölüm haberiyle ertesi gün yapılacak Cumhurbaşkanlığı seçiminin haberleri ve İnönü resimleri bir aradaydı. *Le Matin* gazetesi de İsmet İnönü’nün büyük olasılıkla 11 Kasım’da onun yerini alacağı tahmininde bulunmuştu.²⁷ Ulusal basın kaynaklarında da Mustafa Kemal’in cephelerde ve devlet hayatı içinde çekilen resimlerinin yanı sıra İsmet İnönü ile çekilmiş resimleri göze çarpmaktaydı.²⁸

O resimlerin yayımlandığı 11 Kasım 1938’de yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de İsmet İnönü meclisin ittifakıyla cumhurbaşkanı seçildi. Gazete sayfaları bir yandan Atatürk’ün ölümü ile ilgili yurt genelinden haberler ve onun yaşamından kesitler veriyor, bir yandan da İsmet Paşa’nın kariyerini anlatıyordu. Tüm gazetelere göre Mustafa Kemal’in en yakın çalışma ve silah arkadaşı İsmet İnönü’yü. Halkın yeni cumhurbaşkanını kabullenmesi için bu iki isme ait müşterek hatıralara ağırlık verildi. Örneğin *Cumhuriyet* gazetesi yazarı Abidin Daver’e göre Mustafa Kemal, 1919 Mayıs’ında Anadolu’ya geçmeden önce İsmet Paşa’yı ziyaret etmiş, büyük sırrını ona açıklamıştı. O tarihten itibaren bu ikili bütün güçlülere karşı beraber mücadele ettiklerine göre İsmet İnönü’nün emrinde memleket için çalışmak, Atatürk’e duyulan sevginin gereği idi.²⁹ İsmet Paşa’nın Cumhurbaşkanlığının meşruiyetini yine Atatürk’le olan yakınlığı ile ilişkilendiren bir başka yazı da M. Turhan Tan’dan gelmişti. Yazar köşesinde tarih vermeden geçmiş dönemlerde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden birinden söz ediyordu. Mustafa Kemal ve İnönü’nün muhtemelen bir karşılaşmaları esnasında çekilmiş yanak yanağa resminin altında yer alan hatıra göre Meclis’teki Cumhurbaşkanlığı seçiminde tek tek oyların sayıldığı esnada yalnız Mustafa Kemal adı duyulmakta her defasında bu isim alkışlanmaktadır. Ancak bir anda salonda derin bir sessizlik yaratan bir oy pusulası açılır: İsmet İnönü. Kimi şaşkın kimi mütebessim mebuslar arasında İsmet İnönü ayağa kalkar ve “Gazinin reyi, Gazinin reyi” der. Bu esnada Mustafa Kemal de oturduğu yerden ona bakarak gülümsemektedir. Yazar, Mustafa Kemal’in verdiği bu oyu, iki gün önce, 11 Kasım 1938’de yapılan seçimlerde İsmet Paşa’ya oy veren vekillerin takip ettiği işaret saymaktadır.³⁰ Ancak bu hatırayı ilginç kılan durum, bahsi

²⁴ *The Manchester Guardian*, 12 Kasım 1938, s. 15.

²⁵ *Ulus*, 14 Kasım 1938, s.1, 9.

²⁶ *The Manchester Guardian*, 11 Kasım 1938, s. 11.

²⁷ *Le Matin*, 11 Kasım 1938, s. 1.

²⁸ *Cumhuriyet*, 11 Kasım 1938, s.4.

²⁹ *Cumhuriyet*, 12 Kasım 1938, s. 3.

³⁰ *Cumhuriyet*, 13 Kasım 1938, s. 2.

geçen oylamanın hiçbir meclis tutanağına yansımamış olmasıdır. Meclis tutanaklarına göre Mustafa Kemal Atatürk, Cumhurbaşkanı seçildiği dört seçimde de katılan tüm vekillerin oyuyla müttefikan seçilmiştir. Bahsi geçen olay yaşanmış ise tutanaklara yansımamış olması pek olanaklı olmadığına göre bu hatıranın, İsmet Paşa'nın Cumhurbaşkanlığının daha kolay kabul görmesi konusunda bir kamuoyu oluşturma çabası olabileceği ihtimali ortaya çıkmaktadır.³¹

Yabancı basında yapılan İnönü hakkındaki ilk değerlendirmelerde ağırlıklı olarak onun Lozan Konferansı'nda sergilediği soğukkanlı diplomat yönü ve Mustafa Kemal ile savaş ve barış dönemlerinde gerçekleştirdiği yirmi yıllık işbirliği göze çarpıyordu. Yorumlara göre Türkler yine bir asker-devlet adamı profilini tercih ederek rejimin devamından yana bir tavır sergilemişti.³²

Ölüm haberleriyle tüm dünyada Türkiye ve Atatürk ile ilgili kitapların satışı da hareketlenmişti. *The Times* gazetesi de Atatürk döneminde yaptığı haberlerden oluşan "The New Turkey" başlıklı bir kitabı okurlarının ilgisine sunmuştu.³³

Atatürk'ün ölümünün önemli sonuçlarından biri de yaratacağı değişimdi. Onun gibi siyasal anlamda güçlü bir devlet adamına muhalefet etmek güçtü. İlkeleri, reformları, stratejisi içinde neler sürdürülecekti? *The Times*'ın yorumuyla Mustafa Kemal'in bir Avrupa devleti haline getirdiği Türkiye'nin yeni politik eğilimleri merak konusuydu. Batı, bölgesindeki tüm devletlerle barış içerisinde olan Türkiye'nin Rusya'ya yakınlaşmasından endişe duymaktaydı. Moskova'dan gelen açıklamalarda Mustafa Kemal'in kaybindan duyulan üzüntünün yanı sıra Atatürk'ün Alman karşıtı tavrı ve Sovyet dostluğunun altı çiziliyordu.³⁴ Londra Büyükelçisi Fethi Okyar'ın Türkiye'ye çağrılmasının dahi arkasında Türk-İngiliz ilişkilerinde bazı dengelerin değişip değişmediğine dair bazı politik anlamlar aranmıştı. Bu yönde bir algılamanın önüne geçmek amacıyla Londra'da görev yapacak olan yeni diplomat Tevfik Rüştü Aras süratle yeni görevine gönderildi.³⁵ Bunun da ötesinde çok geçmeden bilhassa İngiliz ve Amerikan siyasi çevrelerini rahatlatan demeçler yeni hükümet tarafından yapılmaya başlandı. Türkiye tarafsız ve barışçıl siyasetine devam edecekti.³⁶ Başbakan Celal Bayar, hükümetinin güvenoyu almasının ardından yaptığı konuşmada, dış siyasette Kemalist rejimin çizdiği çerçevede kurulan ittifak ve dostluklara bağlılığını sürdüreceğini belirtti.³⁷ Yeni Cumhurbaşkanı İnönü de, yabancı basın temsilcilerini Çankaya Köşkü'nde kabul ederek benzeri bir konuşma yapmıştı.³⁸ Uzun yıllar CHP'nin resmî yayın organı olarak görülen *Ulus* gazetesinin yabancı basın kaynaklarından topladığı haberlere göre tüm dünya "*kahraman, sakın, dürüst ve samimi*" bulunan yeni cumhurbaşkanını alkışlamaktaydı.³⁹

³¹ Atatürk'ün seçildiği cumhurbaşkanlığı seçimleri için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, İçtima Senesi: I, Devre: II, Cilt: III, 43. İçtima, 29 Teşrinievvel 1339, s. 99; *TBMM Zabıt Ceridesi*, İçtima Senesi: I, Devre: III, Cilt: I, 1. İnikat, 1 Teşrinisani 1927, s. 3; *TBMM Zabıt Ceridesi*, *Fevkalade İçtima*, Devre: IV, Cilt: I, 1. İnikat, 4 Mayıs 1931, s. 6; *TBMM Zabıt Ceridesi*, *Fevkalade İçtima*, Devre: V, Cilt: I, 1. İnikat, 1 Mart 1935, s. 3-4.

³² *The Times*, 12 Kasım 1938, s. 12.

³³ *The Times*, 17 Kasım 1938, s. 19. Bunun yanı sıra 1937'de Lilo Linke tarafından oldukça ilginç bir başlıkla yayımlanan "Allah Dethroned" adlı seyahat kitabı da *The Times*'ın ilan-reklam sayfalarında yer almıştı. *The Times*, 11 Kasım 1938, s. 20. Çalışma her ne kadar göreceli olarak taşıdığı rahat edici başlıkla Türkiye'nin laikliğe geçişini anlatıyormuş gibi bir izlenim veriyorsa da genel hatlarıyla Samsun, Giresun, Sivas, Erzurum, Erzincan, Malatya gibi Anadolu şehirleriyle ilgili görseller ve izlenimleri içermekteydi. Bkz. Lilo Linke, *Allah Dethroned, A Journey Through Modern Turkey*, Londra 1937.

³⁴ *The Manchester Guardian*, 12 Kasım 1938, s. 12.

³⁵ *The New York Times*, 16 Kasım 1938, s. 5.

³⁶ *The Times*, 17 Kasım 1938, s. 17.

³⁷ *The Times*, 17 Kasım 1938, s. 13.

³⁸ *The Times*, 23 Kasım 1938, s. 13.

³⁹ *Ulus*, 14 Kasım 1938, s. 3.

Bir yandan cenaze hazırlıkları sürerken diğer taraftan Mustafa Kemal'in naaşı Ankara'ya naklediliyordu. Yabancı gazeteciler ülke halkının yaşadığı üzüntüyü köylere varıncaya kadar yapılan merasimlerden anlamaktaydı.⁴⁰ Cenazenin İstanbul'dan önce Yavuz zırhlısıyla İzmit'e, oradan da demir yoluyla Ankara'ya ulaştırıldığını aktaran *The Observer*, her bir istasyonda birkaç dakika bekletilen defne yapraklarıyla süslü vagondaki Mustafa Kemal'e Türk halkının son vedasını gerçekleştirdiğini yazıyordu.⁴¹ Taksim meydanının dolup taşıdığı gençlik yürüyüşü de cenaze öncesinde her gün yapılan törenlerden biriydi.⁴² Ankara Belediye Meclisi de 15 Kasım 1938 tarihli oturumunda tüm inkılaplarını Ankara'da gerçekleştiren Atatürk'ün adının bu şehre verilmesini önermiş, bu teklif alkışlarla kabul edilerek Belediye Reisliği'ne sunulmuştu.⁴³ Fakat bu tasarıya basından muhalefet yükselmiş ve gündemden çekilmişti. Buna göre onun ismi bir şehre verilmemeliydi; zira o yalnız bir şehri değil bütün ülkeyi ve medeniyeti temsil ediyordu. Hakan Uzun'un *Tan* gazetesinden aktardığı benzer teklifler de şöyleydi:

“...boş kalan Ankara milletvekilliğine yeni bir seçim yapılmaması, meclisin her yoklamasında isminin okunması ve milletvekillerinin ayağa kalkması, paraların üzerindeki Atatürk resminin sürekli olarak kalması ve yeni bastırılacak paraların üzerine de Atatürk'ün resimlerinin konulması, kurulmasını Atatürk'ün istediği Ankara Fakültesi'ne, Atatürk isminin verilmesi, her ilde bir okula Atatürk adının verilmesi, onun ismine her ilde bir örnek köy kurulması, bütün okul kitaplarının başına Gençliğe Hitabe'nin ve gençliğin andının konulması, her ilde bir Atatürk heykeli yapılması, Posta İdaresi'nin matem pulları çıkarması ve Atatürk'ün fotoğrafının siyah bir çerçeve içine alınması, Türkiye'de ve yabancı ülkelerde Atatürk ve inkılâp konusu üzerinde yapılmış olan bütün eserlerin toplanması ve kitap halinde basılarak, ucuz bir fiyatla satılması, her sene 10 Kasım'da milli bir matem yapılması, Halkevleri'nde her sene, Atatürk'ün inkılaplarının ve Samsun'a çıkışının yıldönümlerinde, Büyük Zafer, Lozan, Cumhuriyet'in Yıldönümü vb. sayılı günlerde Atatürk'ün hayatına dair konuşmalar yapılması ve Çankaya Köşkü'nün müze haline getirilmesi...”⁴⁴

Ulusal basında Atatürk'ün ölümü şüphesiz Batı basınına oranla daha samimi bir havada anlatılmaktaydı. Tam sayfa Atatürk resimleriyle çıkan *Ulus* ve *Cumhuriyet* gibi gazetelerin manşetlerinde “*Büyük Matemimiz*” ifadeleri yer almaktaydı. Yerel basın kaynaklarından bir kolaj yapan *Ulus*, *Kütahya Gazetesi*'nden “*Dilim dönmüyor diyemiyorum... kalemim varmıyor yazamıyorum. Ölümleri yenen bir yiğit öldü bugün...*” gibi yas ifadelerini aktarmıştı. Ayrıca Balıkesir'de yayımlanan *Türk Dili* gazetesi de şehirlerdeki herkesin derin bir üzüntü içerisinde olduğunu belirterek “*hangimiz hangimizi teselli edelim*” diyordu.⁴⁵

Sonuç olarak, elbette yapılan haberler ülke içindeki durumu, Atatürk'ün ölümünden duyulan üzüntüyü, ülke içinde ve tüm dünyada bazı siyasi çevrelerdeki yaklaşımları ele almaktaydı. Küresel siyasi bir aktörün vefatına basının ilgi göstermesi de oldukça doğaldı; ancak çok az liderin yaşam durumu onunki kadar sansasyonel bir değer taşımaktaydı. Kariyerinin yükseliş evresi sayabileceğimiz 1919 sonrasında dünyada geniş sayılabilecek bir

⁴⁰ *The Manchester Guardian*, 22 Kasım 1938, s. 6.

⁴¹ *The Observer*, 20 Kasım 1938, s. 17.

⁴² *Cumhuriyet*, 14 Kasım 1938, s. 1.

⁴³ *Ulus*, 16 Kasım 1938, s. 4.

⁴⁴ Hakan Uzun, “Liderine Ağlayan Bir Ulus: Atatürk'ün Ankara'daki Cenaze Töreni”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 43, Bahar 2009, s. 531-553.

⁴⁵ *Ulus*, 14 Kasım 1938, s. 6.

kamuoyu onun hakkındaki haberleri takip etmeye başlamıştı. Hakkında çıkan öldüğüne ya da sağlığına kaybettiğine dair asılsız haberler ciddi sansasyonlara sebep olduğu gibi yaşamını gerçekten kaybettiğinde basında ona ayrılan sayfalarla dünyaya oldukça görkemli bir şekilde veda etmişti.

KAYNAKÇA

- AKÇİÇEK, Eren, “Atatürk’ün Sağlık Takvimi”, http://atailkuyg.ege.edu.tr/files/E_A-Ata_Saglik_T.pdf (07.08.2012).
- Chicago Daily Tribune*, 15 Ocak 1922
- Cumhuriyet*, 10 Kasım 1938.
- Cumhuriyet*, 11 Kasım 1938.
- Cumhuriyet*, 12 Kasım 1938.
- Cumhuriyet*, 13 Kasım 1938.
- Cumhuriyet*, 14 Kasım 1938.
- La Croix*, 20 Ocak 1921.
- Le Figaro*, 11 Kasım 1939.
- Le Matin*, 10 Kasım 1938.
- Le Matin*, 11 Kasım 1938
- Le Petit Journal*, 11 Kasım 1938.
- LİNKE, Lilo, *Allah Dethroned, A Journey Through Modern Turkey*, Londra 1937.
- New York Times*, “Fires at Mustapha Kemal”, 21 Ocak 1921.
- New York Times*, 10 Kasım 1938.
- New York Times*, 15 Ocak 1922.
- New York Times*, 22 Ekim 1938.
- New York Times*, 22 Ocak 1922.
- New York Times*, 9 Kasım 1938.
- PAKSOY, Filiz, *1929 Yılı Türk Basınında Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal ve Türk İnkılâbı*, İstanbul Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2000.
- PRICE, Clair, “Kemal Pasha’s Rule”, *New York Times*, 30 Ekim 1921.
- Punch or the London Charivari*, 7 Kasım 1923.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Fevkalade İctima*, Devre: IV, Cilt: I, 1. İnikat, 4 Mayıs 1931.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Fevkalade İctima*, Devre: V, Cilt: I, 1. İnikat, 1 Mart 1935.
- TBMM Zabıt Ceridesi, İctima Senesi: I, Devre: II, Cilt: III, 43. İctima*, 29 Teşrinievvel 1339.
- TBMM Zabıt Ceridesi, İctima Senesi: I, Devre: III, Cilt: I, 1. İnikat*, 1 Teşrinisani 1927.
- The Irish Times*, 11 Kasım 1938.
- The Manchester Guardian*, 11 Kasım 1938.
- The Manchester Guardian*, 12 Ağustos 1929.
- The Manchester Guardian*, 12 Kasım 1923.
- The Manchester Guardian*, 12 Kasım 1938.
- The Manchester Guardian*, 22 Kasım 1938.
- The New York Times*, 16 Kasım 1938.
- The Observer*, 20 Kasım 1938.
- The Times*, 11 Kasım 1938.
- The Times*, 12 Kasım 1923.
- The Times*, 12 Kasım 1938.
- The Times*, 17 Kasım 1938.
- The Times*, 18 Ekim 1938.
- The Times*, 22 Şubat 1928.
- The Times*, 23 Kasım 1938.
- The Times*, 24 Ağustos 1929.
- Ulus*, 14 Kasım 1938.
- Ulus*, 16 Kasım 1938.

Ulus, 9 Kasım 1938.

UZUN, Hakan, "Liderine Ağlayan Bir Ulus: Atatürk'ün Ankara'daki Cenaze Töreni", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 43, Bahar 2009, s. 531-553.

EK-1

ASSASSINATED?

MUSTAPHA KEMAL PASHA.

LONDON, Jan. 14.—[By the Associated Press.]—Mustapha Kemal Pasha, the Turkish Nationalist leader, has been murdered, says an Exchange Telegram agency dispatch from Constantinople today, quoting a report from Angora, the Turkish Nationalist capital.

Mustapha Kemal Pasha was sent from Constantinople to Sivas as inspector of the northern military district of Anatolia in 1919. Since that time he became head of the Turkish Nationalist army and virtual dictator of Turkey in Asia.

Soon after he went into Asia Minor his activities against the Turkish government at Constantinople became apparent, but he disregarded Constantinople's demand for his resignation, tore up the armistice, which the Turks alleged the Greek occupation had violated, and began collecting groups of nondescript soldiers which he made into the Turkish Nationalist army. With this army he had been resisting the Greek occupation of Asia Minor.

Mustapha Kemal's name is known throughout the near east, where he has been more powerful than the sultan cooped up in his palace at Constantinople.

He was born of an obscure family in Saloniki only thirty-nine years ago. He was schooled at the Turkish war college in Constantinople, but has traveled widely in Europe and spoke French like a Parisian. He was always a Young Turk and commanded one of the two Turkish regiments which marched into Constantinople in the Young Turk revolution in 1908.

ASSASSINATED?
Chicago Daily Tribune (1972-1981), Jan. 14, 1922. Original Historical Newspaper Chicago Tribune (1909-1985)
Pg. 1

Reproduced with permission of the copyright owner. Further reproduction prohibited without permission.

EK-2

SEES TURKISH CHAOS IF KEMAL IS DEAD: Laurence Moore Says He Was First to Give Tur
New York Times (1857-1922): Jan 22, 1922.
 ProQuest Historical Newspapers: The New York Times (1851-2007) with Index (1851-1993)
 Pg. 25

SEES TURKISH CHAOS IF KEMAL IS DEAD

**Laurence Moore Says He Was
First to Give Turks a
National Ideal.**

If the report of the death of Mustapha Kemal Pasha at the hands of an assassin, contained in a press dispatch from London, via Constantinople, published yesterday, is confirmed, the Turkish problem will become more vexing for the Allies, in the opinion of Laurence Moore, a teacher in Robert College, Constantinople, who has just arrived in this country.

Mr. Moore, who is also Executive Secretary of the American Chamber of Commerce in the Levant, says that Kemal Pasha has been uniting the Turks under the common ideal of a fatherland, something that has never before been considered in Turkey. It is Mr. Moore's belief that if Mustapha Kemal's labors are permitted to bear fruit, and if Turkey and the Allies can settle their differences, there will be no danger from the Bolsheviks at the Dardanelles.

"The first time Kemal Pasha came into prominence in the eyes of his countrymen," said Mr. Moore, "was during the World War. At that time he was a General commanding a division assigned to the defense of the Gallipoli peninsula. On one occasion the British made a determined assault, carrying several lines of Turkish trenches and endangering an army corps of their enemies. Kemal, who had brought his division to a high point of efficiency, arrived on the scene in the nick of time, attacked the British, and drove them back. He was credited with saving Constantinople. After that, though under command of the Turkish Generalissimo, Enver Pasha, he was regarded as perhaps the ablest of the Turkish officers. His men, in particular, idolized him.

"It is this quality he has of getting along with his soldiers, and also with the Turkish people, that has enabled him to get his hold on the confidence of the rank and file of his party. Always unassuming, although increased responsibilities have tended to make him more reserved of late, the Nationalist leader is as far from the average American's idea of a Turkish General as can be imagined.

He was first sent out to Anatolia in 1919 by the Allies to quell the dissatisfaction among the Turkish troops there over the occupation of Smyrna by the Greeks. He had hardly arrived there when he was recalled, but refused to obey. From that time on Kemal has been organizing the army and Government of the Turkish Nationalists, whose capital is Angora, and fighting the Greeks. There is a lull in the fighting at present, pending action by the Allies. His title is President of the Turkish National Assembly. On Aug. 3, 1921, he was appointed Commander-in-Chief of the Nationalist Army for a period of three months. That appointment was renewed for another three months on Nov. 3."

When asked who there was who could take up the work of Kemal Pasha for the Nationalists, Mr. Moore replied that his death would leave a gap hard to fill.

"As Commander-in-Chief there have been associated with Kemal Pasha two other men, Fevzi Pasha and Fefet Pasha. These three have maintained a sort of triumvirate dictatorship over the Nationalist Government. Then there is Kiazim Kara Bekir, leader of the Eastern army under Kemal, who is probably the strongest military leader except his chief. Ismet Pasha, head of the Northern army, and Rauf Bey, formerly an officer in the Turkish Navy, are two other important leaders. Of the latter it will be remembered that he visited this country while Theodore Roosevelt was President. Roosevelt said of him that if Turkey had more of his kind he could foresee the salvation of the Sultan's empire. Which one of these men can wear Kemal's mantle, if he is dead, I don't know.

"Under Kemal, the Turks have gained a conception of a fatherland; something that they never considered before. They are achieving a remarkable degree of unity in their country. Unless they are driven to the wall by the western nations, there is no danger, under the ideals of Government that Kemal has set up, of an invasion by the Bolsheviks. With Kemal dead, there is danger that the whole nation will be in turmoil again, and then nobody can prophesy what will happen. England and France will have to deal with the situation if it develops, and they won't be able to delay, either."

Mr. Moore said that a curious thing about the Turkish army at present was the fact that thousands of the soldiers were wearing American uniforms, purchased from the French. These uniforms, he said, were also worn by the Greek, Georgian, Serbian and Armenian soldiers.

He said that in his appearance Kemal Pasha resembled a European far more than he did the average American's conception of a Turk. He was a decided blond in coloring, with blue eyes and fair hair.

Reproduced with permission of the copyright owner. Further reproduction prohibited without permission.